

Öğretmenlerin Tükenmişliğini Etkileyen Faktörler: Cinsiyetin ve Medeni Durumun Etkisine Yönelik Bir Meta-Analiz Çalışması

The Factors Affecting Teachers' Burnout: A Meta-Analytical Study on the Effect of Gender and Marital Status

Nazım ÇOĞALTAY*, Suat ANAR**, Engin KARADAĞ***

ÖZ: Bu meta-analiz çalışmasında öğretmenlerin cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinin tükenmişlikleri üzerindeki etkisi test edildi. Bu çalışmayla cinsiyet-tükenmişlik ile ilgili birbirinden bağımsız 31 araştırma bir araya getirilerek 11.651 kişilik örneklem grubu; medeni durum-tükenmişlik ile ilgili birbirinden bağımsız 18 araştırma bir araya getirilerek 5.486 kişilik örneklem grubu elde edildi. Rassal etki modeli kullanılarak yapılan analiz sonuçları, cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin duygusal tükenmişliğini, medeni durum değişkeninin ise öğretmenlerin duyarsızlaşmasını etkilediğini gösterdi. Bulgular, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha fazla duygusal tükenmişlik yaşadığını, bekâr öğretmenlerin ise evlilere göre daha fazla duyarsızlaşmaya maruz kaldıklarını gösterdi.

Anahtar sözcükler: Cinsiyet, medeni durum, tükenmişlik, meta-analiz, bağımsız gruplarda standartlaştırılmış ortalamalar farkı.

ABSTRACT: In this meta-analytical study, the effect of the variables, gender and marital status, on teachers' Burnout was tested. Within this study, a sample group of 11,651 individuals was obtained by bringing together 31 separate studies on gender-burnout, and a sample group of 5,486 individuals by bringing together 18 separate studies on marital status-burnout. The results of the analysis, obtained by applying the Russell model of effect, demonstrated that the gender variable affects teachers' emotional burn out, and the marital status their desensitization. The findings demonstrated that female teachers experience more emotional burnout than male teachers and that single teachers are exposed to desensitization more than the married ones are.

Keywords: Gender, marital status, meta-analysis, the standardized mean difference in independent groups

1. GİRİŞ

Çalışanların işleri ile ilgili deneyimleri sonucu ortaya çıkan strese bağlı olarak gelişen bir sendrom olarak görülebilen tükenmişlik kavramı (Maslach, 1976; Fischer, 1983), yoğun stres ve doyumсуuzluğa tepki olarak bireyin yaptığı işten soğumasıdır (Cherniss, 1980). Örgütsel psikolojide negatif bir tutum olarak tanımlanan ve bireyin örgütle ilgili geliştirmesi beklenen diğer tutumları (*örneğin;* bağlılık, doyum, güven) olumsuz yönde etkileyen tükenmişlik kavramının 1970'li yıllardan beri araştırmalara konu olduğu ve hakkında çok sayıda model geliştirildiği görülmektedir (Cherniss, 1980; Fischer, 1983; Maslach, 1976; Maslach ve Jackson, 1981; Pines, Aronson ve Kafry, 1981).

Tükenmişlik kavramını açıklamaya çalışan çok sayıda farklı yaklaşım olmasına karşın (Cherniss, 1980; Fischer, 1983; Pines, Aronson ve Kafry, 1981) literatürde en çok kabulü Maslach ve arkadaşlarının (Maslach, 1976; Maslach ve Jackson, 1986; Pines ve Maslach, 1980) tükenmişliği üç boyutta ele aldıkları yaklaşım görmüştür. Bu yaklaşıma göre (*i*) *duygusal*

* Yard. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muş-Türkiye, e-posta: yncogaltay@hotmail.com

** Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul-Türkiye, e-posta: sanar@yeditepe.edu.tr

***Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eskişehir-Türkiye, e-posta: engin.karadag@ogu.edu.tr

tükenme, çalışanların kendilerini duygusal yönden aşırı yıpranmış hissetmeleri olarak tanımlanabilir. Bu yıpranma kişide özellikle yorgunluk, güçsüzlük, halsizlik semptomlarıyla kendini göstermektedir. Bu boyut, bireyin duygusal kaynaklarını tüketmesi durumunu tasvir etmektedir (Wright ve Bonett, 1997). (ii) *Duyarsızlaşma*, çalışanın işi gereği hizmet ettiği bireylere karşı duygudan yoksun bir şekilde olumsuz tutum ve davranış içerisinde girmesidir. Bu tutum ve davranışlar, “alay etmek, kaba davranmak, aşırı katı kurallar geliştirmek, aşağılamak, önemsememek” olarak sıralanabilir (Cordes ve Dougherty, 1993). (iii) *Kişisel başarı duygusunda azalma*, bu boyut çalışanın kendisini yaptığı işte etkisiz, yetersiz ve başarısız hissetmesiyle ilgilidir. Böyle bir birey, kendini olumsuz değerlendirme eğiliminde olduğundan yaptığı işin sorumluluklarını yerine getirmede zorlanır (Maslach ve Jackson, 1986). Tükenmişliğin üç boyutlu bir sendrom olarak görüldüğü bu yaklaşımın özellikle Türkiye’deki yapılan tükenmişlik çalışmalarının büyük bir çoğunluğunda esas alındığı bu meta analiz çalışmamızda görülebilmektedir.

Tükenmişliği etkilediği düşünülen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin en başında demografik değişkenler gelmektedir. Birçok çalışmada, tükenmişliğin demografik değişkenlerle olan ilişkisi test edilmeye çalışılmıştır (Benbow ve Jolley, 2002; Burke ve Greenglass, 1989; Çapri, 2008; Etzion ve Pines, 1986; Pines ve Kafry, 1981). Bu demografik değişkenlerin başında ise cinsiyet ve medeni durum gelmektedir. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, kadın ve erkek çalışanların farklı tükenmişlik düzeylerinin olabileceği düşünülmektedir. Toplumsal açıdan kadın ve erkeğe yüklenen roller, iş yaşamında kadın ve erkek davranışını etkilemekte; çalışma yaşamına ve işe bakışında önemli bir ayrım oluşturabilmektedir (Aven, Parker ve McEnvoy, 1993; Dixon ve diğerleri, 2005; Şimşek, 2002). Bu anlamda bazı çalışma sonuçları erkeklerin daha fazla tükenmişlik yaşadığını (Martin, 2000; Lactritz, 2004), bazıları kadın çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşadığını (Maslach 1982; Poulin ve Walter 1993) ve bazıları ise cinsiyet bağlamında tükenmişlikte herhangi bir farklılığın yaşanmadığını göstermiştir (Farber, 1984). Bununla birlikte çalışanların evli olup olmama durumunun da tükenmişlik üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir (Greenglass ve Burke, 1988; Girgin, 1995). Yine medeni durum açısından da çalışma sonuçları farklılık göstermektedir. (Akman, Taşkın, Özden ve Çörtü, 2010; Başol ve Altay, 2009; Karahan, 2008;)

Türkiye’de öğretmenlerin tükenmişliğinin incelendiği birçok çalışmada elde edilen bulguların cinsiyet ve medeni durum değişkenleri açısından farklılaşma ihtimali test edilmesine karşın, ulaşılan sonuçların çeşitliliği (Karahan, 2008; Aslan, 2009; Soyer, Can ve Kale, 2009; Sezer, 2012; Demir ve Kara, 2014) bu çalışmaların bir bütün halinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü her alanda olduğu gibi eğitim bilimlerinde de tek bir araştırmanın yeterince kesin sonuçlar üretmesi beklenemez. Araştırmalar, maliyet, zaman, mekân gibi nedenlerle zorunlu olarak sınırlı alanlarda gerçekleştirilmekte ve yapılan araştırmalar arasında da tam anlamıyla bir tutarlılığa rastlanılmamaktadır. Bu açıdan eğitim araştırmacılarına büyük resmin gösterilmesi adına, benzer problemleri açıklamaya çalışan araştırmaların sentez ve yorumlanmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Bu anlamda çalışmanın temel amacı, öğretmenlerin tükenmişliğinde cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinin etkisini incelemektir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki hipotezler meta analitik analizle test edildi;

H₁. Cinsiyet değişkeni öğretmenlerin tükenmişliğini etkilemektedir.

H_{1a}. Öğretmenlerin tükenmişliğini etkileyen cinsiyet değişkeninde öğretmenlerin branşları moderatör rol oynamaktadır.

H₂. Medeni durum değişkeni öğretmenlerin tükenmişliğini etkilemektedir.

H_{2a}. Öğretmenlerin tükenmişliğini etkileyen medeni durum değişkeninde öğretmenlerin branşları moderatör rol oynamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Deseni

Bu çalışmada, birbirinden bağımsız araştırma sonuçlarının niceliksel olarak birleştirilerek bir bütün halinde görülebilmesine olanak sağlayan meta analiz yöntemiyle (Lipsey ve Wilson, 2001), öğretmenlerin cinsiyet ve medeni durumunun tükenmişlikleri üzerindeki etkisi meta analitik bir analiz ile test edildi.

2.2. Tarama Stratejisi ve Dâhil Etme/Çıkarma Kriterleri

Çalışmada meta-analize dâhil edilecek araştırmaları belirlemek için öncelikle, Türkiye'deki akademik çalışmaların arşivlendiği YÖK ve ULAKBİM veri tabanlarında literatür taraması yapıldı. Bununla birlikte Google Akademik ve EBSCO veri tabanlarında da tarama yapıldı. Çalışmaya dâhil edilen araştırmalar için son tarih 31 Aralık 2014'tür. Bu çalışmada belirlenen dâhil edilme ölçütleri aşağıdaki gibidir;

- 2008-2014 yılları arasında yapılmış olan çalışmalar olması,
- Bağımsız gruplarda etki büyüklüğünü hesaplamaya olanak sağlayan istatistiksel bilgileri içermesi (n , X , SS ve t skorları),
- Örneklem grubunun Türkiye sınırları içerisinde olması,
- Örneklem grubunun öğretmenlerden oluşması,
- Makaleler için hakemli dergilerde yayınlanmış olması.

Türkiye'de yapılan örgütsel bağlılık çalışmalarına ulaşmak için *tükenmişlik*, *öğretmen tükenmişliği* terimleri kullanılarak, tarama işlemi anahtar kelime, başlık ve özet alanlarına indirildi. Çalışmada meta-analize uygun olan araştırmaları belirlemek için birçok strateji kullanıldı. İlk olarak, anahtar kelime, başlık ve özet alanlarına indirgenen tarama sırasında tükenmişlikle ilişkili tüm araştırmalar elde edilerek çalışma havuzu (129 araştırma) oluşturuldu. Daha sonra araştırmalar detaylı bir incelemeye tabi tutularak meta analize uygun veriler içeren araştırmalar içerdikleri veriler ve değişkenlere göre kategorize edilerek kodlama işlemine geçildi. Kodlama işlemi, araştırmalardaki karmaşık bilgilerin içinden daha net ve çalışmaya uygun verilerin çıkarılması amacıyla yapılan bir veri ayıklama işlemidir (Çoğaltay, 2014).

Tablo 1: Meta-analize dâhil edilen çalışmalara ait özellikler

Seçenekler		1	2	3	4	5	6	7	Toplam	
Cinsiyet- Tükenmişlik	Araştırmanın	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	-	
	Yayın Yılı	N	-	2	6	6	5	8	4	31
		%	-	6.44	19.32	19.32	16.1	25.7	12.8	100
	Araştırma Türü	N	Tez	Makale						-
		%	26	5						31
		%	83.9	16.1						100
	Öğretim	N	İlköğretim	Lise	Özel Eğitim	Okul Öncesi	Karma			-
	Kademesi	%	9	1	3	1	17			31
		%	28.98	3.22	9.66	3.22	54.74			100
	Medeni Durum- Tükenmişlik	Araştırmanın	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	-
Yayın Yılı		N	-	-	2	3	4	7	2	18
		%	-	-	11.11	16.66	22.1	38.5	11.11	100
Araştırma Türü		N	Tez	Makale						-
		%	14	4						18
		%	77.8	22.2						100
Öğretim		N	İlköğretim	Lise	Özel Eğitim	Okul Öncesi	Karma			-
Kademesi		%	6	1	2	2	7			18
		%	33.1	5.5	11.1	5.5	38.5			100

Bu bağlamda bu çalışmada istatistiksel analize geçilmeden önce bir kodlama formu oluşturuldu ve kodlamalar bu forma uygun bir şekilde gerçekleştirildi. Çalışmanın kodlama işleminin güvenilirliğinin saptanması için kodlamalar 2 araştırmacı tarafından yapıldı. Kodlayıcılar arası Cohen's Kappa güvenilirlik katsayısı değeri .87 olarak hesaplandı. Çalışmada oluşturulan kodlama formuna araştırma kaynakçası, örneklem bilgisi, öğretmen branşı, okul kademesi ve nicel değerler dikkate alınarak son hali verilmiştir. Çalışmada belirlenen ölçütlere göre, meta analize dâhil edilen araştırmalara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1'de sunuldu.

2.3. Veri Analizi

Meta-analizde elde edilen *etki büyüklüğü*, çalışmadaki ilişkinin gücü ve yönünün belirlenmesinde kullanılan standart bir ölçü değeridir. (Borenstein, Hedges, Higgins ve Rothstein, 2009). Bu çalışmada etki büyüklüğü olarak, Standartlaştırılmış Ortalamaların Farkı (*d*) hesaplandı (Cohen, 1987). Bu etki büyüklüğü birbirinden bağımsız grup ortalamalarının karşılaştırılmasında kullanılır. Bu fark etkisi, iki argümanın her birini temel alan çalışmaların üzerinde karşılaştırılabilir olarak kabul edilir (Hedges ve Olkin, 1985). Meta-analiz çalışmalarında: (i) *sabit etki modeli* ve (ii) *rassal etki modeli* olmak üzere iki temel model vardır. Hangi modelin kullanılacağına karar verirken, meta-analize dâhil edilen araştırmaların özelliklerinin hangi modelin ön koşullarını sağladığına bakılır (Borenstein ve diğerleri, 2009; Hedges ve Olkin, 1985; Littel, Corcoran ve Pillai, 2008). Bu kapsamda çalışmadaki meta-analiz işlemlerinin tümünde *rassal etkiler modeli* esas alınmıştır.

Ulaşılan araştırmalarda cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinin; (i) tükenmişlikle (kullanılan ölçeğin genel puanı), (ii) tükenmişliğin alt boyutlarıyla farklılaşmasına ilişkin verilerin hesaplandığı görüldü. Kimi çalışmalarda sadece tükenmişlikle, kimi çalışmalarda sadece alt boyutlarıyla ve kimi çalışmalarda da hem tükenmişlik hem de alt boyutlarıyla ilgili istatistiki verilerin raporlanmış olduğu görüldü. Ancak ulaşılan araştırmaların büyük çoğunluğunda bağımsız değişkenlerle tükenmişliğin alt boyutları arasındaki verilerin raporlanmış olduğu görüldü. Bu nedenle analizler bağımsız değişkenler ile tükenmişliğin alt boyutları olan *duygusal tükenmişlik*, *duyarsızlaşma* ve *kişisel başarı duygusunda azalma* alt boyutları üzerinden sürdürüldü. Yapılan tüm meta-analiz işlemlerinde *Comprehensive Meta-Analysis* programından yararlanıldı. Çalışmada, araştırmalara katılan öğretmenlerin farklı branşlarda olmasının ortalama etki büyüklüğünde rol oynayacağı düşünülerek moderatör analizi de gerçekleştirildi.

2.4. Yayım Yanlılığı

Yayım yanlılığı meta analiz çalışmasında araştırmacı tarafından dikkatle değerlendirilmesi gereken bir ayrıntıdır. Bu ayrıntı, temelde bir konu hakkındaki araştırmaların tümünün yayımlanmamış olabilme varsayımına dayanır. Özellikle istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilemeyen veya düşük düzeyde ilişkilerin tespit edildiği araştırmaların yayımlanmaya değer görülmemesi yayım yanlılığını ortaya çıkarır (Borenstein ve ark.,2009; Duval, 2005; Kulinskaya, Morgenthaler ve Staudte, 2008). Bu durum ulaşılabilecek olan etki büyüklüğünü yanlış olarak büyütür. Bu anlamda meta-analiz çalışmalarında yayım yanlılığı ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmada yayım yanlılığının incelenmesi için aşağıdaki sorular cevaplandı.

- Herhangi bir yayım yanlılığı olduğuna dair bir kanıt var mıdır?
- Genel etki büyüklüğü, yayım yanlılığının bir sonucu olabilir mi?
- Toplam etki miktarının ne kadarı yayım yanlılığına bağlıdır?

Meta-analizlerde yukarıdaki ihtimalleri içeren sorulara istatistiksel olarak bir cevap verebilmek için bir takım hesaplama yöntemleri kullanılır. Bunların en başında gelen Duval ve Tweedie'nin (2000) *trim* ve *fill* testleri sonucu Tablo 2'de sunuldu. Tablo incelendiğinde gözlenen etki büyüklüğü değeriyle yayım yanlılığından kaynaklanan etkiyi düzeltmeye yönelik oluşturulan sanal etki büyüklüğü arasında farklılık yoktur. Hiçbir farklılığın olmamasının nedeni merkez çizginin her iki tarafında yoğunlaşan araştırmaların genel olarak simetrik olmasıdır. Merkez çizginin sağ ve sol tarafında kayıp veri olduğuna dair bir durum olmadığından, sanal etki büyüklüğüyle gözlenen etki büyüklüğü arasındaki fark sıfırdır.

Tablo 2: Duval ve Tweedie's trim ve fill testleri sonuçları

Değişkenler	Çıkarılmış Çalışma (Sağ)	Nokta Tahmini	CI (Güven Aralığı)		Q
			Alt Limit	Üst Limit	
Cinsiyet-Duygusal Tükenme					
Gözlenen değerler		.09*	.04	.11	80.13*
Düzeltilmiş değerler	0	.09*	.04	.11	80.13*
Cinsiyet-Duyarsızlaşma					
Gözlenen değerler		-.03	-.09	-.02	51.85*
Düzeltilmiş değerler	0	-.03	-.09	-.02	51.85*
Cinsiyet- Kişisel Başarı Duygusunda Azalma					
Gözlenen değerler		-.02	-.08	.03	69.27*
Düzeltilmiş değerler	0	-.02	-.08	.03	69.27*
Medeni Durum-Duygusal Tükenmişlik					
Gözlenen değerler		.07	-.04	.19	65.03*
Düzeltilmiş değerler	0	.07	-.04	.19	65.03*
Medeni Durum -Duyarsızlaşma					
Gözlenen değerler		-.15*	-.27	-.04	59.59*
Düzeltilmiş değerler	0	-.15*	-.27	-.04	59.59*
Medeni Durum -Kişisel Başarı Duygusunda Azalma					
Gözlenen değerler		.05	-.07	-.18	77.51*
Düzeltilmiş değerler	0	.05	-.07	-.18	77.51*

* $p < .01$

3. BULGULAR

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinde cinsiyet değişkeninin etkisini gösteren meta-analiz sonuçları Tablo 3'de sunuldu. Bulgular, cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin tükenmişliğini etkilediğine yönelik belirlenen H_1 hipotezini kısmen destekledi. Rassal etkiler modeline göre Türkiye örnekleminde öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin cinsiyete göre standartlaştırılmış ortalamalar farkı etki değeri (i) *duygusal tükenmişlik* boyutunda (d) .09; (ii) *duyarsızlaşma* boyutunda (d) -.03; (iii) *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutunda ise (d) -.02 olarak hesaplandı. Bu boyutlardan sadece duygusal tükenmişlik alt boyutunda cinsiyetin etkisinin $p < .01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü. Ancak bu etki (d) .09 standartlaştırılmış ortalamalar farkı etki değeri sınıflandırması açısından değerlendirildiğinde *düşük* düzeydedir (bkz. Cohen, 1988; Thalheimer ve Cook, 2002). Bu bulgu, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha fazla duygusal tükenmişlik yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir. Diğer iki alt boyut açısından ise cinsiyet faktörünün öğretmenlerin tükenmişlikleri üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsızdır.

Bulgular, öğretmenlerin branşlarının cinsiyet değişkeni ile tükenmişlik arasında moderatör rol oynadığına dair H_{1a} hipotezini de kısmen destekledi. Yapılan moderatör analizinde branş değişkeni göz önüne alındığında etki farkı (i) *duygusal tükenmişlik* boyutunda ($Q_b = 14.24$, $p < .05$) istatistiksel olarak anlamlı; (ii) *duyarsızlaşma* boyutunda ($Q_b = 10.59$, $p > .05$) istatistiksel olarak anlamsız; (iii) *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutunda ise ($Q_b = 8.11$, $p > .05$) istatistiksel olarak anlamsız bulundu. Analiz sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişliğini etkileyen cinsiyet değişkeninde öğretmenlerin branşları sadece duygusal tükenmişlik alt boyutunda moderatördür. Moderatör analizi aynı zamanda bir alt grup analizi

olarak değerlendirilebileceğinden (Borenstein ve diğerleri, 2009), öğretmen branşları açısından değerlendirildiğinde, cinsiyetin duygusal tükenmişlik üzerindeki etkisi sınıf öğretmenlerinde (d) .43 $p < .01$ ve beden eğitimi öğretmenlerinde (d) .28 $p < .01$ orta düzeydedir. Bu analiz bulgusu da, kadın sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişliklerinin erkek sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerine göre daha yüksek olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 3. Cinsiyet değişkeninin tükenmişliğe etkisi: Meta-analiz sonuçları

Değişken	k	N _{kadın}	N _{erkek}	D	CI (Güven Aralığı)		Q	Q _b
					Alt Limit	Üst Limit		
<i>Cinsiyet-Duygusal Tükenme</i>	31	6178	5473	.09*	.04	.11	80.13*	
Moderatör [Branş]								14.24**
Beden Eğitimi	4	481	539	.28*	.09	.47		
Bilgisayar	1	112	147	-.20	-.55	.14		
Biyoloji	1	50	63	-.25	-.69	.19		
Karma	18	4355	4123	.09**	.01	.17		
Okul Öncesi	1	469	263	-.06	-.59	.47		
Özel Eğitim	3	289	148	.02	-.19	.23		
Rehber Öğretmen	2	223	127	-.03	-.31	.25		
Sınıf	1	111	193	.43**	.09	.76		
<i>Cinsiyet-Duyarsızlaşma</i>	31	6178	5473	-.03	-.09	-.02	51.85*	
Moderatör [Branş]								10.59
Beden Eğitimi	4	481	539	.16	.00	.32		
Bilgisayar	1	112	147	-.07	-.36	.22		
Biyoloji	1	50	63	.02	-.38	.42		
Karma	18	4355	4123	-.06	-.12	.00		
Okul Öncesi	1	469	263	-.15	-.65	.35		
Özel Eğitim	3	289	148	.00	-.18	.17		
Rehber Öğretmen	2	223	127	.25	-.50	-.01		
Sınıf	1	111	193	.09	-.19	.37		
<i>Cinsiyet-Kişisel Başarı</i>	31	6178	5473	-.02	-.08	.03	69.27*	
Moderatör [Branş]								8.11
Beden Eğitimi	4	481	539	-.16	-.35	.03		
Bilgisayar	1	112	147	.25	-.09	.60		
Biyoloji	1	50	63	.02	-.41	.47		
Karma	18	4355	4123	-.03	-.11	.04		
Okul Öncesi	1	469	263	.23	-.29	.76		
Özel Eğitim	3	289	148	-.09	-.30	.11		
Rehber Öğretmen	2	223	127	.05	-.23	.33		
Sınıf	1	111	193	.21	-.12	.55		

* $p < .01$ ** $p < .05$

Tablo 4'de öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinde medeni durum değişkeninin etkisini gösteren meta-analiz sonuçları sunuldu. Bulgular, medeni durum değişkeninin öğretmen tükenmişliğini etkilediğine yönelik belirlenen H₂ hipotezini kısmen destekledi. Rassal etkiler modeline göre Türkiye örneğinde öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin medeni duruma göre standartlaştırılmış ortalamalar farkı etki değeri (i) *duygusal tükenmişlik* boyutunda (d) .07; (ii) *duyarsızlaşma* boyutunda (d) -.15; (iii) *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutunda ise (d) -.02 olarak hesaplandı. Bu boyutlardan sadece *duyarsızlaşma* alt boyutunda cinsiyetin etkisinin $p < .01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü. Ancak bu etki (d) -.15 standartlaştırılmış ortalamalar farkı etki değeri sınıflandırması açısından değerlendirildiğinde *düşük* düzeydedir (bkz. Cohen, 1988; Thalheimer ve Cook, 2002). Bu bulgu, bekâr öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha fazla duyarsızlaşma yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir. Diğer iki alt boyut açısından ise medeni durum faktörünün öğretmenlerin tükenmişlikleri üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamsızdır.

Bulgular, öğretmenlerin branşlarının medeni durum değişkeni ile tükenmişlik arasında moderatör rol oynadığına dair H_{2a} hipotezini desteklemedi. Yapılan moderatör analizinde branş değişkeni göz önüne alındığında etki farkı (i) *duygusal tükenmişlik* boyutunda ($Q_b = 3.67$, $p > .05$); (ii) *duyarsızlaşma* boyutunda ($Q_b = 10.27$, $p > .05$); (iii) *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutunda ise ($Q_b = 2.65$, $p > .05$) olmak üzere istatistiksel olarak anlamsız bulundu. Analiz sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin tükenmişliğini etkileyen medeni durum değişkeninde

öğretmenlerin branşlarının tükenmişliğim her üç boyutunda da moderatör rol oynamadığını gösterdi.

Tablo 4. Medeni durum değişkeninin tükenmişliğe etkisi: Meta-analiz sonuçları

Değişken	k	N _{evli}	N _{bekar}	d	CI (Güven Aralığı)		Q	Q _b
					Alt Limit	Üst Limit		
<i>Medeni Durum-Duygusal Tük.</i>	18	3698	1798	.07	-.04	.19	65.03*	
Moderatör [Branş]								3.67
Beden Eğitimi	3	739	215	-.08	-.36	.20		
Bilgisayar	1	107	152	.19	-.28	.67		
Biyoloji	1	89	24	.21	-.39	.82		
Karma	9	2120	952	.05	-.10	.21		
Okulöncesi	2	378	280	.30	-.02	.63		
Özel Eğitim	2	265	175	.01	-.33	.36		
<i>Medeni Durum-Duyarsızlaşma</i>	18	3698	1798	-.15*	-.27	-.04	59.59*	
Moderatör [Branş]								10.27
Beden Eğitimi	3	739	215	-.08	-.32	.15		
Bilgisayar	1	107	152	-.20	-.61	.19		
Biyoloji	1	89	24	.38	-.17	.93		
Karma	9	2120	952	-.28	-.42	-.14		
Okulöncesi	2	378	280	.08	-.19	.36		
Özel Eğitim	2	265	175	-.09	-.39	.21		
<i>Medeni Durum-Kişisel Başarı</i>	18	3698	1798	.05	-.07	-.18	77.51*	
Moderatör [Branş]								2.65
Beden Eğitimi	3	739	215	-.05	-.37	.26		
Bilgisayar	1	107	152	-.30	-.85	.24		
Biyoloji	1	89	24	.06	-.60	.72		
Karma	9	2120	952	-.09	-.08	.28		
Okulöncesi	2	378	280	.07	-.30	.45		
Özel Eğitim	2	265	175	-.17	-.21	.57		

* $p < .01$

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmada elde edilen meta-analiz sonuçları cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinin öğretmenlerin tükenmişlikleri üzerindeki etkisini gösterdi. Bulgular öğretmenlerin cinsiyet değişkeni açısından *duyarsızlaşma* ve *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutlarında istatistiksel olarak anlamsız bir farklılaşmanın olduğunu gösterdi. Söz konusu iki boyutta da erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre tükenmişlik düzeyleri daha fazla olmasına rağmen, yapılan meta analize göre bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sonuç olarak çalışanın yaptığı iş gereği hizmet ettiği bireylere karşı olumsuz tutum ve davranış içerisine (alay etme, kaba davranma, aşağılama gibi) girmesi ile ilgili olan (Cordes ve Dougherty, 1993; Pines ve Maslach, 1980) *duyarsızlaşma* ile çalışanın kendisini yaptığı işte etkisiz ve yetersiz görmesi ile ilgili olan (Maslach ve Jackson, 1986) *kişisel başarı duygusunda azalma* cinsiyet değişkeninden etkilenmemektedir. Ancak bir diğer bulgu, öğretmenlerin cinsiyet değişkeni açısından *duygusal tükenmişlik* boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu gösterdi. Buna göre, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre duygusal tükenmişlik düzeyi daha fazladır ve bu yapılan meta analize göre de istatistiksel olarak anlamlıdır. Çalışanın kendisini duygusal yönden aşırı yıpranmış hissetmesine bağlı olarak işi ile ilgili olarak kendini yorgun, halsiz ve güçsüz hissetmesi ile ilgili olan (Wright ve Bonett, 1997) *duygusal tükenme* cinsiyet değişkeninden etkilenmektedir. Sosyal yaşamda olduğu gibi iş yaşamında da kadın ve erkeğe yüklenen rollerin kadınlar açısından daha ağır sorumluluk getirmesi ve bununla birlikte iş yaşamında karşılaştığı olumsuzluklar hep birlikte kadını duygusal açıdan daha fazla yıpratmaktadır. Özellikle erkek egemen bir toplum olan türk toplumunda kadının iş yaşamına adaptasyon sürecinde cinsiyet ayrımcılığının da kadına daha fazla negatif yükler getirdiği görülebilir. Ayrıca kadınların doğaları gereği daha hassas varlıklar olmalarının da bunda etkili olabileceği değerlendirilebilir. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde çalışmamızın bu bulgusu hayatın kolayca gözlemlenebilen olağan şartlarına uygun düşmektedir.

Yapılan moderatör analizi bulguları, branşın sadece cinsiyet ile *duygusal tükenmişlik* alt boyutundaki etki düzeyinde moderatör olduğunu, diğer iki boyut açısından moderatör olmadığını gösterdi. Bu durum sınıf ve beden eğitimi branşlarının cinsiyetin duygusal tükenmişlik üzerindeki etkisinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda alt grup analizi açısından değerlendirildiğinde bulgular, kadın sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerinin erkek sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerinden daha fazla duygusal tükenmişlik yaşadığını göstermektedir. Bu da sınıf ve beden eğitimi branşlarının daha fazla duygusal tükenmişliğe neden olmasının nedenlerinin araştırılması gerektiğini gündeme getirmiştir.

Meta analiz sonuçları, öğretmenlerin medeni durum değişkeni açısından *duygusal tükenme* ve *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutlarında istatistiksel olarak anlamsız bir farklılaşmanın olduğunu gösterdi. Söz konusu iki boyutta da evli öğretmenlerin bekar öğretmenlere göre tükenmişlik düzeyleri daha fazla olmasına rağmen, yapılan meta analize göre bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bununla birlikte bir diğer bulgu öğretmenlerin medeni durum değişkeni açısından *duyarsızlaşma* boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu gösterdi. Buna göre, bekar öğretmenlerin evli öğretmenlere göre *duyarsızlaşma* düzeyi daha fazladır ve bu yapılan meta analize göre de istatistiksel olarak anlamlıdır. Sonuç olarak çalışanın yaptığı iş gereği hizmet ettiği bireylere karşı olumsuz tutum ve davranış içerisine (alay etme, kaba davranma, aşağılama gibi) girmesi ile ilgili olan (Cordes ve Dougherty, 1993; Pines ve Maslach, 1980) *duyarsızlaşma* medeni durum değişkeninden etkilenmektedir. Evli çalışanların genellikle aile sorumlulukları nedeni ile maddi yükümlülüklerinin daha fazla olmasından dolayı bekar çalışanlara göre daha fazla sorumluluk sahibi olmalarının bunda etkili olabileceği düşünülebilir. Bekar öğretmenlerin daha düşük maddi geçim kaygıları, hizmet ettikleri bireylere karşı olumsuz tutum içine girmelerini kolaylaştırmış olabilir. Analiz bulguları, branşın her üç boyut açısından da moderatör olmadığını gösterdi. Bu durum branş değişkeninin medeni durumun tükenmişlik üzerindeki etkisinde farklılaşmaya neden olmadığını göstermektedir.

Bu çalışmada gerçekleştirilen meta analiz sonuçları;

- Cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin *duyarsızlaşma* ve *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutlarında istatistiksel olarak anlamsız etkisinin olduğu;
- Cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin *duygusal tükenmişlik* boyutunda düşük ancak istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olduğu;
- Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre *duygusal tükenmişlik* düzeyinin daha fazla olduğu;
- Branş değişkeninin cinsiyet ile *duygusal tükenmişlik* alt boyutundaki etki düzeyinde moderatör olduğu;
- Sınıf ve beden eğitimi branşlarının cinsiyetin *duygusal tükenmişlik* üzerindeki etkisinde farklılaşmaya neden olduğu;
- Kadın sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerinin erkek sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerinden daha fazla duygusal tükenmişlik yaşadığı;
- Medeni durum değişkeninin öğretmenlerin *duygusal tükenmişlik* ve *kişisel başarı duygusunda azalma* boyutlarında istatistiksel olarak anlamsız etkisinin olduğu;
- Medeni durum değişkeninin öğretmenlerin *duyarsızlaşma* boyutunda düşük ancak istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olduğu;
- Bekar öğretmenlerin evli öğretmenlere göre *duyarsızlaşma* düzeyinin daha fazla olduğu;
- Branş değişkeninin medeni durum ile tükenmişliğin alt boyutlarındaki etki düzeyinde moderatör olduğu

şeklinde özetlenebilir. Çalışma sonuçları, nicel verilerle elde edilen araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin demografik değişkenlerden cinsiyet ve medeni

durumlarından ne düzeyde etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu iki değişkenin öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinde belirleyici ve yordayıcı etkisinin anlaşılmasında nitel araştırmalara olan ihtiyacı da gündeme getirmiştir.

Bu çalışma, birincil araştırmalardan elde edilen mevcut verilere dayanarak gerçekleştirildi. Çalışmanın bir dezavantajı, elde edilen verilerin sadece nicel araştırmalara dayanıyor olmasıdır. Tükenmişliğin anlaşılmasında nitel araştırma yöntemlerinin daha etkili olabileceği düşünüldüğünde, elde edilen sonuçların nedensel etkileri tam anlamıyla açıklayabildiğini iddia etmek objektif değildir. Ayrıca tükenmişlik araştırmalarında cinsiyet ve medeni durum değişkeninin etkisinin sadece nicel verilere dayanarak açıklanmaya çalışılması da potansiyel yöntem yanlılığının var olabileceğini göstermektedir.

Meta-analize dâhil edilecek çalışmalara ulaşabilmek için geliştirilen stratejilere rağmen bütün çalışmalara ulaşmak mümkün değildi. Bu durum temelde iki sebepten kaynaklandı: (i) *YÖK Tez Merkezi Veri Tabanında* yazar izni olmayan araştırmaların tam metnine ulaşamadı. Bu nedenle muhtemelen bu çalışmaya uygun verileri içerdiği düşünülen bazı araştırmalara ulaşamadı. (ii) Türkiye’de tam anlamıyla akademik makalelerin indekslendiği bir veri tabanının bulunmamasıdır. Ayrıca meta-analiz çalışmalarında, yayımlanmış olsun veya olmasın tüm araştırmalara ulaşmak hedeflenir. Buna karşın, çalışmada sadece yayımlanmış olan araştırmalar analize dâhil edildi. Her ne kadar yayım yanlılığına ilişkin istatistiksel olarak bir bulguya rastlanmamışsa da, yayımlanmamış araştırmalara ulaşabilme imkânının bulunmayışı, bu durumun net olarak tespit edilemediğini göstermektedir. Bununla birlikte çalışma örneklemini sadece 2008-2014 yılları arasında Türkiye’de yapılmış araştırmaların oluşturması da bir diğer sınırlılıktır.

Çalışma süreci içerisinde gerçekleştirilen analizlerden elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir;

- Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre daha fazla *duygusal tükenmişlik* yaşadıkları bulgusundan hareketle, kadın öğretmenlere meslek hayatlarında daha fazla duygusal destek olabilecek sosyo-kültürel faaliyetlere imkân sağlayacak düzenlemelere önem verilmelidir.
- Kadın sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerinin erkek sınıf ve beden eğitimi öğretmenlerine göre daha fazla *duygusal tükenmişlik* yaşadıkları bulgusundan hareketle, özellikle bu branşlar açısından daha kapsamlı tükenmişlik çalışmaları yapılmalıdır.
- Bekâr öğretmenlerin evli öğretmenlere göre *duyarsızlaşma* düzeyinin daha fazla olduğu bulgusundan hareketle, öğretmenlerin evlilik yapmalarını maddi ve manevi yönden teşvik edecek politikalar geliştirilmelidir.
- Nitel araştırmalarla cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinin öğretmenlerin tükenmişliği üzerindeki etkisi incelenmelidir.

5. KAYNAKLAR

* İşaretili kaynaklar meta-analize dahil edilen çalışmalardır.

*Acun, M. (2010). *Bazı değişkenlere göre biyoloji öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

*Akman, B., Taşkın, N., Özden, Z., & Çörtü, F. (2010). Okul öncesi öğretmenlerinde tükenmişlik üzerine bir çalışma. *İlköğretim Online*, 9(2), 807-815.

*Aksoy, Ö. (2009). *Öğretmen ve okul yöneticilerinde a tipi kişilik özellikleri ile tükenmişlik ilişkileri ve Bayrampaşa ilçesi ilköğretim okullarında yapılan bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.

- *Aslan, N. (2009). *Kars ili ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerde mesleki tükenmişlik düzeyi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- *Aydemir, H. (2013). *Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- *Başol, G., & Altay, M. (2009). Eğitim yöneticisi ve öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Kurum ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15 (58) 191-216.
- Benbow, S. M., & Jolley, D. J. (2002). Burnout and stress amongst old age psychiatrists. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 17, 710-714.
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T., & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to meta-analysis*. UK: Wiley.
- Burke, R. J., & Greenglass, E. R. (1989). Psychological burnout among men and women in teaching: An examination of the Cherniss Model. *Human Relation*, 42(3), 261-273.
- *Büyükoğuzkan, A.S. (2012). *Öğretmenlerin örgütsel yurttaşlık davranışları ile tükenmişlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Cherniss, C. (1980). *Professional burnout in human service organizations*. New York: Praeger Press.
- *Cihan, B.B. (2011). *Farklı illerde çalışan ilköğretim okullarında görevli beden eğitimi öğretmenlerinin, mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi ve karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Cordes, C. L., & Dougherty, T. W. (1993). A review and integration of research on job burnout. *Academy of Management Review*, 18 (4), 621-656
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillside, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Çapri, B. (2008). *Eş tükenmişliğini yordayan değişkenlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- *Çelik, G. (2011). *İlköğretim okullarında örgütsel ayrımcılık ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Çoğaltay, N. (2014). *Okul liderliğinin örgütsel çıktılara etkisi: Bir meta analiz çalışması* [Effect of school leadership on organizational outcomes: A meta-analysis study] (Unpublished doctoral dissertation). Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
- Duval, S. (2005). The trim and fill method. In H. R. Rothstein, A. J. Sutton, & M. Bornstein (Eds.), *Publication bias in meta-analysis: Prevention, assesment, and adjusments* (pp. 11-33). Chichester, UK: John Wiley & Sons.
- Duval, S., & Tweedie, R. (2000). Trim and fill: A simple funnel-plot-based method of testing and adjusting for publication bias in meta-analysis. *Biometrics*, 56, 455-463.
- *Ekinci, N. (2013). *Öğretmenlerin öfke ifade tarzları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Etzion, D., & Pines, A. M. (1986). Sex and culture in burnout and coping among human service professionals. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 17, 191-209.
- Farber, B. A. (1984). Stress and burnout in suburban teachers. *Journal od Educational Research*, 77(6), 325-331.
- Fischer, H. J. (1983). A psychoanalytic view of burnout. In B. A. Farber (Ed.), *Stress and burnout in the human service professions* (pp. 40-45). Oxford: Pergamon.
- Girgin, G. (1995). *İlkokul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Greenglass E. R., & Burke, R. J. (1988). Work and family precursors of burnout in teachers: Sex differences. *Sex Roles*, 18 (3/4).
- *Harmanda, E.D. (2011). *Ankara il merkezinde görev yapan okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile çocuklarda görülen istenmeyen davranışları değerlendirmeleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Hedges, L.V., & Olkin, I. (1985). *Statistical method for meta-analysis*. United Kingdom: Academic Press.
- *Karacan, A. (2012). *Özel eğitim kurumlarındaki eğitilebilir ve öğretilebilir bireylerle çalışan öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerinin incelenmesi "İstanbul ili anadolu yakası örneği"* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

- * Karahan, Ş. (2008). *Özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin özyeterlik algılarının ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- *Kuvan, Ö. (2009). *Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve tükenmişlik düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Lackritz, J. R. (2004). Exploring burnout among university faculty: incidence, performance and demographic issues. *Teaching and Teacher Education, 20*, 713-729.
- Lipsey, M. W., & Wilson, D. B. (2001). *Practical meta analysis*. London: SAGE Publications
- Littel, H. J., Corcoran, J., & Pillai, V. (2008). *Systematic reviews and meta-analysis*. New York: Oxford University Press.
- Martin, J. (2000). Hidden gendered assumptions in mainstream organizational theory and research. *Journal of Management Inquiry, 9*, 207-216.
- Maslach, C. (1976). Burned-out. *Human Relations, 15*, 16-22.
- Maslach, C. (1982). *Burnout: The cost of caring. englewood cliffs*. NJ: Prentice-Hall.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior, 2*, 99-113.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1982). Burnout in health professions: A social psychological analysis. In G. Sanders, & J. Suls (Eds.), *Social psychology of health and illness* (pp. 227-251). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1985). The role of sex and family variables in burnout. *Sex Roles, 12*(7/8), 837-851.
- *Öktem, E. (2009). *İlköğretimde görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi: Afyonkarahisar-Sandıklı örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- *Önal, M.(2010). *Eğitim işgörenlerinin duygusal zekaları ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- *Özcan, T. (2008). *Pendik bölgesinde görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- *Özdemir, T. (2009). *İstenmeyen öğrenci davranışlarının görülme sıklığı ile öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- *Pepe, Ş. (2008). *Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Pines, A., Aronson, E., & Kafry, D. (1981). *Burnout: From tedium to personal growth*. New York: The Free Press.
- Pines, A. M., & Kafry, D. (1981). Tedium in the life and work of professional women as compared with men. *Sex Roles, 7*(10), 963-977.
- Poulin, J., & C. Walter. (1993). Social workers' burnout: a longitudinal study. *Social Work Research & Abstracts 29* (4): 5-11.
- *Seçer, İ. (2011). *Psikolojik danışmanların tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* . (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- *Sezer, F. (2012). Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences, 4* (3), 617-631
- *Sezgin, F., & Kılınç, A.Ç. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi 13* (3) 103-127
- Shadish, W.R., Hedges, L.V., & Pustejovsky, J.E. (2013). Analysis and meta-analysis of single-case designs with a standardized mean difference statistic: A primer and applications. *Journal of School Psychology, 52*, 123-147.
- *Soyer, F., Can, Y., & Kale, F. (2009). Beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatmini ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin çeşitli faktörler açısından incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 3* (3), 259-271
- *Sürücüoğlu, H.K. (2011). *Okul yöneticilerinde tükenmişlik: Kütahya il merkezi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

- *Şahin, Ş. (2008). *Beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişlik ve yaşam doyumu düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- *Şahin, E. (2010). *İlköğretim öğretmenlerinde yaratıcılık, mesleki tükenmişlik ve yaşam doyumu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- *Tavlı, Ö. (2009). *Lise öğretmenlerinin problem çözme becerileri ile tükenmişlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- *Telef, B. B. (2011). *Öğretmenlerin öz-yeterlilikleri, iş doyumları, yaşam doyumları ve tükenmişliklerinin incelenmesi*. *İlköğretim Online* 10 (1), 91-108
- Thalheimer, W., & Cook, S. (2002). *How to calculate effect size from published research: a simplified spreadsheet*. Retrieved 01 November 2014 from http://www.bwgriffin.com/gsu/courses/edur9131/content/Effect_Sizes_pdf5.pdf.
- *Toplu, N.Y. (2012). *Okul öncesi ve ilköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- *Tulunay, Ö. (2010). *Sınıf öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ve örgütsel bağlılık ve örgütsel iletişim ile ilişkisi: Sivas ili örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- *Ulutaşdemir, N. (2012). *Kilis kent merkezinde görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve etkileyen faktörlerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Wright, T. A., & Bonett, D. G., (1997). The contribution of burnout to work performance, *Journal of Organizational Behavior*, 18, 491-49.
- *Yıldız, E. (2011). *Eğitimcilerde tükenmişlik: Rehber öğretmenler üzerinde bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- *Yılmaz, M. (2009). *Yatılı ilköğretim ve ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmen ve idarecilerin iş tatmin düzeyleri ile tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması: İnebolu ilçesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Extended Abstract

Although the possibility of the differentiation of the findings in terms of the gender and marital status variables have been tested in several studies that analyze teachers' burnout in Turkey, the diversity of the results obtained (Karahan, 2008; Aslan, 2009; Soyer, Can & Kale, 2009; Sezer 2012; Demir & Kara, 2014) make it necessary to consider these studies as a whole. This is because it is impossible to expect a single study to generate accurate results in the educational sciences as in every other field. Studies are necessarily conducted within a limited scope due to factors like cost, time, and space, and are not completely consistent with another. In this regard, on behalf of showing education researchers the big picture, it is vigorously necessary to synthesize and interpret the studies that try to explain similar problems. Accordingly, the main objective of this study is to analyze the impact of the gender and marital status variables on teachers' burnout. In order to realize this objective, the following hypotheses were tested via meta-analysis:

H₁. The gender variable affects teachers' burnout.

H_{1a}. Within the gender variable affecting teachers' burnout, teachers' branches play a moderating role.

H₂. The marital status variable affects teachers' burnout.

H_{2a}. Within the marital status variable affecting teachers' burnout, teachers' branches play a moderating role.

In this study, via the method of meta-analysis that allows to combine separate studies quantitatively and see them as a whole (Lipsey & Wilson, 2012), the effect of teachers' gender and marital status on their burnout was meta-analytically tested. In order to determine the kind of research to be included in the meta-analysis in the study, first, a literature review was conducted across the databases YÖK and ULAKBİM, which archive scholarly studies in Turkey. In addition to this, a review was conducted across the databases Google Academics and EBSCO.

The impact value obtained by meta-analysis is a standard measurement value used in determining the strength and direction of the relation in a study (Borenstein, Hedges, Higgins & Rohstein, 2009). In this study, the Standardized Mean Difference (d) was calculated (see Cohen, 1987) as the impact value. All the meta-analysis operations in the study were predicated on the Russell model of affects.

The findings partially supported the hypothesis H_1 about the effect of the gender variable on teachers' burnout. According to the Russell model of effects, in the Turkey sample, the impact value of the mean difference of teachers' burnout level, standardized by gender, was calculated to be (i) .09 (d) in the dimension of emotional burnout; (ii) -.03 (d) in the dimension of desensitization; and (iii) -.02 (d) in the dimension of decreasing sense of personal achievement. Of these dimensions, only in the dimension of emotional burnout, it was observed that the effect of gender, being at the level of $p < .01$, was statistically significant at the level of. However, if this effect is considered in terms of the impact value of the standardized mean difference (d) .09, its level is low (Cohen, 1988; Thalheimer & Cook, 2002). This finding is important as it demonstrates that female teachers experience more emotional burnout than male teachers. But in terms of the other two sub-dimensions, the effect of the gender variable on teachers' burnout is statistically insignificant.

The findings partially supported the hypothesis H_{1a} about the moderating role of teachers' branches between the gender variable and burnout. When the branch variable is taken into account in the moderator analysis, the impact difference was found to be (i) statistically significant in the dimension of emotional burnout ($Q_b = 14.24, p > .05$); (ii) statistically insignificant in the dimension of desensitization ($Q_b = 10.59, p > .05$); and (iii) statistically insignificant ($Q_b = 8.11, p > .05$) in the dimension of decreasing sense of personal success. When the analysis results were examined, within the gender variable affecting teachers' burnout, teachers' branches are moderators only in the sub-dimension of emotional burnout. The moderator analysis can also be considered a sub-group analysis (Borenstein et al., 2009); thus, when examined in terms of teachers' branches, the effect of gender on emotional burnout is at a medium level with form teachers (d) .43 $p < .01$ and with physical education teachers (d) .28 $p < .01$. And this analysis finding is important as it demonstrates female form and physical education teachers' burnout is higher than male form and physical education teachers.

The findings partially supported the hypothesis H_2 about the effect of the marital status variable on teachers' burnout. According to the Russell model of effects, in the Turkey sample, the impact value of the mean difference, standardized by marital status, was calculated to be (i) (d) .07 in the dimension of emotional burnout; (ii) (d) -.15 in the dimension of desensitization; and (iii) (d) -.02 in the dimension of decreasing sense of personal success. Of these dimensions, only in the sub-dimension of desensitization, the effect of gender, as being $p < .01$, was observed to be statistically significant. However, this effect (d) -.15 is at a low level, when considered in terms of the impact value of the standardized mean difference. The findings did not support the hypothesis H_{2a} about the moderating role of teachers' branches between the marital status variable and burnout. In the moderator analysis, when the branch variable is taken into account, the impact difference was found to be statistically insignificant (i) in the dimension of emotional burnout ($Q_b = 3.67, p > .05$); (ii) in the dimension of desensitization ($Q_b = 10.27, p > .05$); and (iii) in the dimension of decreasing sense of personal success ($Q_b = 2.65, p > .05$).

This study was conducted as predicated upon the existing data obtained through primary research. One disadvantage of the study is that the obtained data is only based on quantitative research. Taking into consideration that qualitative research methods could be more effective in studying burnout, it is not objective to claim that the obtained results can fully explain the causal effects. Also, in burnout studies, the attempt to explain the gender and marital status variables only as predicated upon quantitative data shows that a method bias can potentially exist.